

Tandori Dezső

THOMAS BERNHARD ÉS VAS ISTVÁN SCHUBERTJE

*„...éltük, nem azt, amit akartunk,
Csak amit lehetett”*

(V. I.)

Mit akart az az egy cirkuszigazgató ember a Bernhard-szindarabban, mikor társulatát – bohóc, lovárnő, mit tudom én – Schubert VONÓSÖTÖS-ének erőltetésével boldogította volna? Az ágy alá örökösen elcsúszkáló hegedűgyanta, mint másutt „az urban-csicsi módszer” a köznapok stupiditását jelképezte, a fontosság blódlíjét, a nélkülözhetetlenség nyomorát, a kellékek röhej mivoltát, a magunkét, hogy ilyen köznapokat élünk fontoskodva, kellékek kellenek a magasztos eszmékhez, igen, amilyen fennkölt-ség például ez az ötlet, hogy az embereknek művelődniük kell, lásd a világ némely térségének rendszereit, semmi jobbra nem váltott jelenüket, akár ezt, amikor nem kell művelődni, s a többi. Erőszaktevés esik Schubert s a zeneirodalom egyik legmegrendítőbb műve révén, a VONÓSÖTÖS velőig hatoló, komor ünnepélyessége, halálmotívuma, mely – régi szóval – katarzist invokál, kínos paprikafűzés-madzagává lesz, még annál is rosszabbá, véceláncot helyettesítő spárgává, melyre a meggyötört főszereplők vagy magukat, vagy kínzó igazgatójukat kötnék nyilván a legszívesebben. A zene sem boldogít, ha boldogságotat mástól kell várnod, ha egyébre vagy hivatva, semennyiben sem a zenére... vagy hát nem aktívan, illetve semminő aktivitás nem lehet üdvös, ha akkor látnád eredményét, mikor a hátad közepét, s nincs oly érték, melynek végtelen skálán mozogna a felhasználási lehetősége, sőt kell-e használnunk egyáltalán az értékeket, szükséges-e – ha külső, ha benső – parancsra „fejlődgetnünk”, tanulgatnunk, amatőrködnünk, és miféle hatalmi viszonyok azok, melyek – minden hatalmi viszony magában hordja ennek lehetőségét? – a szépet, a jót és nemeset egyközpontúlag meghatározva, számos anarchiahullámzást, persze, csitítva, egyenáramúsítják azt, ami épp szabad-hülyeségében, kisszerűségében igazi, héraikleitoszi, örök reménnyel változó? Nem fog változni jottányi se jobbra e világon, ha Schubertet erőszak-kényszerítésre kell játszani. Gyűlölet fakad a dolgok-teljes zenéből is akkor.

El, persze, semmi sem intéződik, amiként úgy sem intéződne el igazgató és „artistaínak” szerencsétlen viszonya, ha nem kéne VONÓSÖTÖS-t gyakorolni, legföljebb jelentenebb – magához hívebb – maradna az unt, nyűvő és nyűtt idő. Tenné mindenki a kötelességét, mellyel némi szabadidőt vásárol meg, s akkor már végképp azt csinálna, amit akar, amit bír.

Vas István könyve, a versgyűjtemény két kötete – MIT AKAR EZ AZ EGY EMBER? – 1970-ben került a kezembe, kérés kíséretében, nem írnék-e róla, s ez akkor meg is történt, az ezzel kapcsolatos dolgok eseménytörténete nem tartozik ide, bár jóval érdekesebb lehet csekély „Schubert-mondandómnál”, nem tartozik ide, mégsem függetleníthető attól a jó érzéstől, mely most már – végre zavartalan kontrapunkt – Vas könyvét újra elővéteti velem.

Hogy akkor Schubert. Mert emlékszem. Ha...

Az ÖTVEN FELÉ verse, az. Istenem, istenem, ahogy Ottlik mondja; magam akkor harminckettő se voltam, Vas hatvan felé közeledett, kicsit jobban már, mint én ma. Az ÖTVEN FELÉ: szépséges meditatív vers. Megannyi sora akad, mely a magyar líra idézetkincsének része. Ahogy a végén „*az éj, a bor, a cigaretta*” elfogy, elfogyott, miközben „*csillagokba*” megy poklával és üdvével az „*egy ember*”, s „*kések, csövek közé*”. De: „*Még utóljára ezt a cigarettát! / Egy Kossuthot, hogy jó mélyen beszévjam...*” És még egy pohár badacsonyi vörösset, két ss-sel, így hallom, az is utolszor jön, rárimel a soha többet, és a lassú ivás – halottaimra gondolok, nagyon elszomorodom – ezért: „*mivel a búcsú ez, / Arra, ami volt, van, és újra lesz*”. Csak Vas mondja ezt így, magam inkább: „Mi lesz? Ez van.” Ez az élet. A halál, magunké is, szeretteinké csakígy: „Mi van. Ez volt.” Sőt fájjóbban: „Mi lesz. Ez volt.” Már semmi sem kérdés. Sírí lobogónak a fejfára, az i-re pontnak tett képregénybuborékként, a t betűről lengeni: ez írható.

A meditáció nem tud a halálról. Ideje örökidő. Schubert hetedikje, a C-dúr, a koncertműve, miután is otthon bor, cigaretta és vers, elfogyó éj jön: „*az allegróból és az andantéból*” összeállítja az emléket, az ifjúságot. Ahogy Vas „ötvenes verse” nekem ezeket az emlékeimet. Istenem, istenem, még a madaraim előtt voltam. Azóta elmúlt a teljes életem. Alig kérdés a „mi lesz”. Tessék, két Vas-sor, mi is állt össze: „*Minden, amit akartam, / És minden, ami nem lehet.*”

Fájón rimel erre az EGY ESTE A NÉGY SZÜRKÉBEN, egy másik Vas-alapvers. A „*rettenetben felragyog*” a Lényeg – mi is az? –, és élünk, mondja Vas, és éltük „*nem azt, amit akartunk, / Csak amit lehetett*”. Mit akart tőlünk ez a titkos élet? Mik is ezek a csoporttitkok, rétegitkok, életkortitkok, egyéni titkok, melyek mellett napra nap ott ülünk járművön, presszó teraszán, ott megyünk el szomszédságukban csarnokok kapujánál, mozi-terembe vetődünk velük, teljes-közös magányba, idegenségbe, mik ezek? A zene összerántja hirtelen, vonóként, az egymástól távoli pontokat, a tételek „*szövevénye*” – Vas szerint – „*A fődallamhoz visszatérve / Kizengeti a mámort, a finálét, / Együtt az életét meg a halálét*”. A nagy dúr-zene előhossa Vas emlékezetében az öreg, nagy szobákat, és a Város, melynek „*közepében*” ezek álltak-tátongtak-otthonoskodtak, barnállottak, a Város nagy V-vel íródik. Isten tudja, mondom. Nekem is annyira Budapest van most, semmi más... mert magányért Bécsbe megyek néha, és Londonba már csak emlékezetemben. A bor, a cigaretta, az éj, ahogy elfogy, a zenék, melyeket a magnóba lökünk, hallgatjuk itthon délutánoként, egyszer elmaradnak, egyikünk egyszer itt is meghal, ennek örök előderengése az én számomra most Schubert, s egy éjszaka, mint Jékely mondja, mint az Aliz madaram, az utolsó szerelem, én is kiégek. Ezek a dolgok jutottak eszembe a Schubert-évfordulón, és örülök, hogy egy régi kapcsolatnak, két ember becsületesen formálódott, tisztelő, igyekvő kapcsolatának emléket rakhattam. Itt a két embert úgy értem, hogy Vas István és e sorok írója.

Hát köszönet, Schubert.

BÉCSI KVINTETT

In mem. Franz Sch.

I

Ez hát a búcsú Béctől,
vagy épp csak este van,
maradj-menj mivel ér föl,
kettős bizonytalan

az elintézhetet-
len kész van, alkonyon
túl inkább nézheted
mint reggel, ablakon

inneniből, a székről,
a túlt, hogy a tető
élére kerti mélyből
rigó száll, szeldelő

hangvariációkat
rikolt, sípol, rezgetet,
de nyugvó állapotnak
meghunyászkodni kedved

otthonra hagyod. Ajtód
puhán kattán, a lift
lesuttyant, persze, megvolt,
csak itt marad – ez, itt:

II

ezért inkább a bú-vert
utcák, Külső Övön
túl, utca, merre Schubert...
nem is tudom... övön

aluli kérdés ez,
csékélyebb, amiben
járok, az alkonyéghez
semmim el nem viszem,

én várok, de mitől is,
valamit, a plakátok
– értük? de isten őrizz –,
semennyire se látok

elfedéseken átal,
ajtót nyitok, a bejzli
azzal a ragyogással
– a délivel – „kirejti”

elém árnyékomat, mely
Ellen-Slemil, azóta
ürült hely, hült kehely,
keserv se, régi nóta,

két láb rugózva rója
a... semmi, köznyi hely.

III

Kolbász a Nassolón,
valami tél-napon,
egyszerre tavasz-szombat,
hogy mennyien tolongnak!

Haza mazsola, lakk,
kréker a Szuszinak,
a kutyunak, hiányzik
az, hogy semmi hiánycikk

nincs vak széncinegének,
Andrea, kellenétek,
ez egy bolt, Gumpensdorfer
Strasse, kicsit sírnom kell.

Állok a mozinál,
semmi jót nem kínál
londoni lovas újság,
de pletyka, meg újdonság,

amiről lemaradtam,
ugyanolyan alakban
megvan megint, leint,
folyik a rendszerint,

önkéntes fehér-rendőr
int, srácok jönnek fentről,
valami iskolából,
lábam is át-téblából.

IV

Franz Sch., nem is tudom,
mi volt a baj. Olyan
– nem is tudom, nagyon
kész közképzete van,

mi volt, milyen. Veréb-
csoport Palmers-plakátnál,
pogácsám tört belét
dobálom, kicsit hátrál

– jobb látószögbe – a
képzetkör sugara,
pedig minden lehet,
csak nem kell semminek.

A zenedarabok,
a képek, a leányok
– mondhatni így? –, konok
hírfecnik, vas korálok-

ként korlátok, ábrás
levélládák, tuti
totóhelyek, cirádás
vakablakok, buti-

kok, hegedűk, fakult
leplek, szinte kimúlt

V

piros-fehér szerelvény
ablakai az Öv
hídján, Párizst figyelném?
szédülök? vagy mi óv?

Miért nem vagyok itt?
Bécsben, és mégse Bécsben?
Megveszem könyveit,
ami elképzelésem

rendszer, képzetem
könyvei, a kusza
óhajé, jön velem
képzetrendszer-haza-

térés célja. Kevésnyi
fordítás-ügynöke,
befejezi a bécsi
bumlizást. És vele

már csak a Déli Bánhóf
savanyabora löttyen,
mindegy, hogy mibe ártódsz,
többre, valami, közben,

lesz. Semmi véle nem lesz,
így köt – hogy el! – a helyhez.
Ki, mi? Csak légy türelmes.
Ez minden. Újra eltesz.

Petri György

SCHUBERTRŐL

A zenéhez nem sokat értek,
szabatosabban szólva: semennyit.
Valószínűleg ezért vonzódok a vokális
műfajokhoz: a szöveg járszalagja segít.
Meg aztán: vonzódok az *emberi* hanghoz,
ehhez a megemelt, de mégiscsak
beszédszerű képződményhez. Tudom, hogy
ez meglehetősen parlagi és primitív
hozzáállás, de hát a zenét nem
a szakértők számára szerzik.
Schubert bizonyosan nem a vájtfülűeknek
és muzikológusoknak. A humor és pátosz
ezen különös keveréke, mindig
a „halál árnyékában”, de *önsajnálattal nélkül*.
A „Fremd bin ich eingezogen,
Fremd zieh ich wieder aus”
hívős mérték- (és távolság)tartása:
példaszerű. Száraz ténymegállapítás.